

2021

Nationála jahkediđáhu

Buohkat sáhttet váldit oktavuoda
Pasieanta- ja
dearvvasvuodaáittardedjjiin
muitalit historjjáset.

Min veahkki lea nuvttá ja don it
dárbbas čujhusa váldit oktavuoda
Mis lea jávohisvuodageasku ja don
sáhtát leat namaheapmin jus
háliidat.

2021 oahpaimet eanet koronavirusa birra ja šattai álkit fidnet njoammuneastadandávviid. Dalle šattai álkit oapmahaččaide beassat boahtit iežaset olbmuid lusa ásašusain, ja mieđuštit ja galledit lagašolbmuid buohcciviesus. Covid-19 geažil lea leamaš garra deatta dearvvašvuodabálvalussii olles jagi. Mánáin ja nuorain leat leamaš unnánat vejolašvuodát leat sosiála go aktivitehtafálaldagat leat leamaš geahpeduvvon, dasa lassin leat leamaš garra njuolggadusat dasa man galles sáhttet deaivvadit. Dát lea leamaš gáibideaddji, juoga mii dagaha guhkit vuordinlisttuid, erenoamážit Mánáid- ja nuoraidpsykiatriijas.

Eai goassige ovdal leat nu olusat váldán oktavuoda Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddjiin go 2021:s. Eai goassige ovdal leat leamaš nu ollu oktavuodaváldimat, vaikke vel eanaš áššit leat leamaš daid seamma áššiid birra go ovdalis jagiid. Lea leamaš čielga lassáneapmi.

Covid-19 lea váikkuhan Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddjái 2021:s. Mii leat leamaš gohččojuvvon leat ruovttukantuvrrain olles jagi, earret áigodaga gaskal miessemánu ja golggotmánu. Dalle leimmet gaskkohagaid kantuvrras, muhto váldonjuolggadussan leamaš ahte buot bargit eai leat leamaš báikkis oktanaga. Fysalaš čoahkkimat leat dušše čadahuvvon erenoamáš dilálašvuodain.

Siskkáldasat organisašuvnnas lea mis dattege leamaš eanet oktavohta báikkálaš kantuvrraid gaska go goassige ovdal. Olles 2021 leat dávjá leamaš videočoahkkimat máŋgga joavkkus miehtá riikka.

Dat mii lea ođas dán jagi lea ahte Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji neahtasiidu lea sirdojuvvon helsenorge.no:s sierra vuogá dahkii, mii leat virgádan gulahallanráddeaddi, mis lea dál sierra Geavaheddjiidrádđi, mii leat formálalaččat álggahan ovttasbarggu vástádusbálvalusain Ung.no, ja mii leat ožžon ođđa áittardeaddji Skiena kantuvrii.

Organisašuvnna bušeahtta lea sierra poasta stáhtabušeahhtas. Máŋga jagi leat golut lassánan eanetgo sisabođut. Dat dahká midjiide váddáseabbon deaivvadit pasieanttaiguin, geavaheddjiiguin, oapmahaččaiguin ja bálvalusain jus dat mearkkaša ahte das šaddet mátkegolut.

Lea hárve ahte dat stuorra eanetlohku mii oažžu buori dearvvašvuodaveahki váldá minguin oktavuoda, eaige leat buohkat geat vásihit váilevašvuodaid geat váldet oktavuoda. Go olbmot váldet oktavuoda dearvvašvuodabálvalusain de leat sii hearkkimus dilis. Jus vásihat boasttuvuodaid, maŋŋonemiid ja váilevašvuodaid doppe gos ozat veahki, de šaddá vuorjašupmi ja noadđi dilálašvuodas mii jo lea váttis. Váldojuvvo dávjjimusat oktavohta Pasieanta- ja

geavaheaddjiáittardeddiin go juoga mii livčče galgat geavvat lea geavvan, dahje go juoga mii galggai geavvat ii leat geavvan.

Jahkedieđáhusas lea oppalašgeahčastat das geat mii leat, maid mii dahkat, ja mainna mii leat bargan ja maid leat vásihan vássán jagis.

Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji geassá erenoamážit dáid áššiid ovdan 2021:s:

- Fástadoavttirroassu áitá pasieantasihkkarvuoda
- Pasieanta orrunbáiki ii galgga leat mearrideaddjin dasa makkár dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusat sutnje addojuvvojit.
- Čujuhusaid árvoštallamat mánáid- ja nuoraidpsykiatrijii fertejit buorránit.
- Koordináhtorortnet ii doaimma nu mo lea jurddašuvvon. Dat ferte árvoštallot.
- Pasieanttat LAR-divššus fertejit oažžut duohta mielmearrideami iežaset divššu hárrái.

Sisdoallu

Álgu.....	0
Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji geassá erenoamážit dáid áššiid ovdan 2021:s:.....	2
Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji (POBO) birra.....	5
Nacionála koordinerejeaddji áittardeaddji.....	5
Ekonomiija.....	6
Gulahallan.....	7
Nacionála ovddasteaddji.....	8
Geavaheaddjiráddi.....	8
Makkár áššiiguin váldojuvvui minguin oktavuoha 2021:s?	9
Statistihkka.....	9
Specialistadearvvašvuodabálvalus.....	10
Gielddalaš dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusat.....	11
Covid-19.....	13
Fástadoavtterortnet.....	13
Gielddalaš bálvalusat mánáide geain lea dárbu ollu veahkkái.....	15
Buhcciidruoktu.....	16
Veajuiduhttin dálkasiiguin (LAR)	17
Almmolaš bátnedearvvašvuodabálvalus.....	18
Veajuiduhttin	18
Fokussuorgi 2021/2022: Nuorat 16-20 jagi.....	19
Beslutningsforum	20
Mánáid- ja nuoraidpsykiatriijalaš poliklinihkka (MNP/BUP)	21
Journálasnuoggan	22
Rádjeraštildeaddji láhtten.....	23
Mo vuoruhuvvojit pasieantajoavkkut iešgudetge láchkai iešgudetge surggiin dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusas?	23
Aktivitehtat ja organisatuvrralaš bargu 2021:s	25
Kvalitehtabargu organisašuvnnas.....	25
Eará rasttildeaddji ovttasbargu.....	26

Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji (POBO) birra

Organisašuvnnas leat 15 pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji ja 48 mielbargi (oktiibuot 63 bargi) geat galget áimmahuššat pasieanttaid ja geavaheddjiid dárbbuid, beroštumiid ja riektasihkkarvuoda dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusas, ja geat barget dan ovdii vai dáid bálvalusaid kvaliteahhta buorrána. Dasa lassin oastá Dearvvašvuodadirektoráhtta Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddjibálvalusaid Oslo gielddas. Kantuvrrat leat Hámmarfeasttas, Romssas, Bådådjos, Tråantes, Kristiansundas, Førdes, Bergenis, Stavangeris, Kristiansandas, Skienis, Tønsbergas, Drammenis, Hamaris, Mossas ja Oslos.

Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji rávve ja addá bagadallama pasieanta- ja geavaheaddjivoigatvuodaid birra, ja veahkeha formuleret ja viidásat gaskkustit jearaldagaid ja moitagiid. Mii loktet áššiid ieža ja jearrat jearaldagaid vuogádagaid hárrái earret dan ahte bargat ovttaskasáššiiguin. Mii sáhttit veahkehit riidočoavdin ja veahkehit gulahallat dearvvašvuodabálvalusain. Mis lea jávohisvuodageasku ja lea nuvtá oážžut mis veahki. Sis geat váldet minguin oktavuoda lea riekti leat anonyman.

Áittardeaddji bargosuorggit leat almmolaš spesialistadearvvašvuodabálvalusat, gielddalaš dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusat ja fylkkagieldda båtne dearvvašvuodabálvalusat.

Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji lea stáhtalaš organisašuvdna, man Dearvvašvuodadirektoráhtta hálddaša, ja lea pasieanta- ja geavaheaddjivoigatvuodálága kapihtal 8 bokte nannejuvvon.

Stáhta dábálaš instruksuvdnaváldi lea ráddjejuvvon dan bokte ahte pasieanta- ja geavaheaddjilága § 8-2 deattuha ahte áittardeaddji galgá doaimmahit doaimmas iešheanaláččat ja fágalaáččat sorjjasmeahttumit.

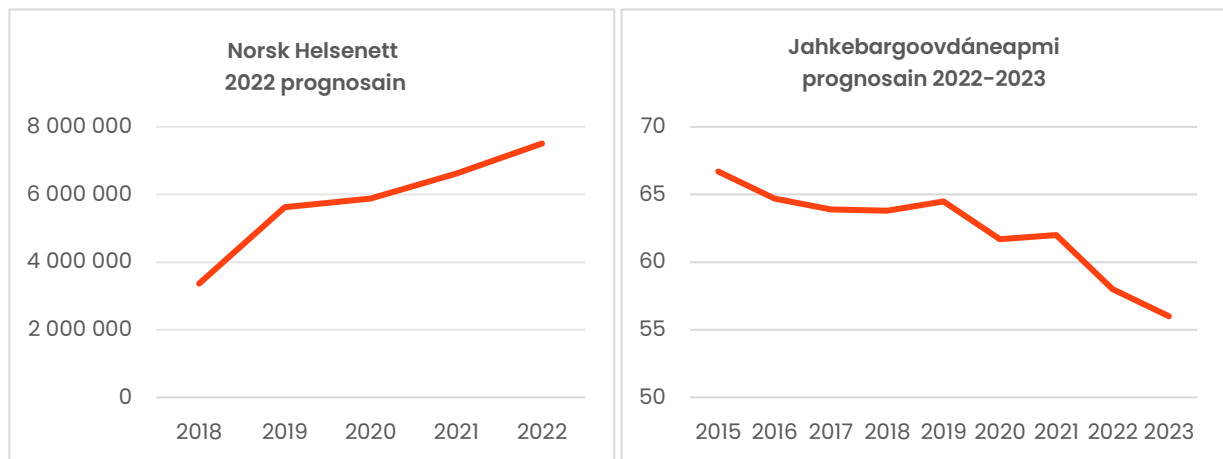
Nationála koordinerejeaddji áittardeaddji

1.1.2020 rájes lea ovtta pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddjis koordinerejeaddji rolla buot áittardeddjiide. Lei sávaldat oážžut čielgasat oktasaš háltti, vuoruheami ja koordinerema organisašuvnna doaimmas, vai pasieanttain ja geavaheddjiin lea seamma beassan rávvagiidda, bagadeapmái ja eará veahkkái beroškeahttá guđe fylkkas orru. Koordinerejeaddji áittardeaddji veahkeha ovdánahttit oktasaš bargometodihka, veahkeha daid eará áittardeddjiid systemáhtalaš gealbovdánahttimiin ja bagadallamiin, rávve ovttaskas áššiin, veahkeha oktasaš čovdosiidda ja ipmárdussii prinsihpalaš áššiin, ja čuovvola mo iešgudetge pasieanta- ja geavaheaddjijoavkkut vuoruhuvvojit go bálvalusat juhkkovvojit. Koordinerejeaddji áittardeaddji lea dasa lassin báikkálaš áittardeaddji. Koordinerejeaddji doaibma lea biddjon Bergena kantuvrii, ja virgáduvvui 1.9.2020.

Ekonomiija

Maŋimuš jagiid lea Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddjis leamaš čielga negatiiva ekonomalaš ovdáneapmi.

Váldosivvan dasa lea ahte golut Norsk Helsenetti leat duppalaston njealji jagis. Bušeahttaovdáneapmi lea dagahan ahte leat šaddan unnánat virggit organisašuvnnas:

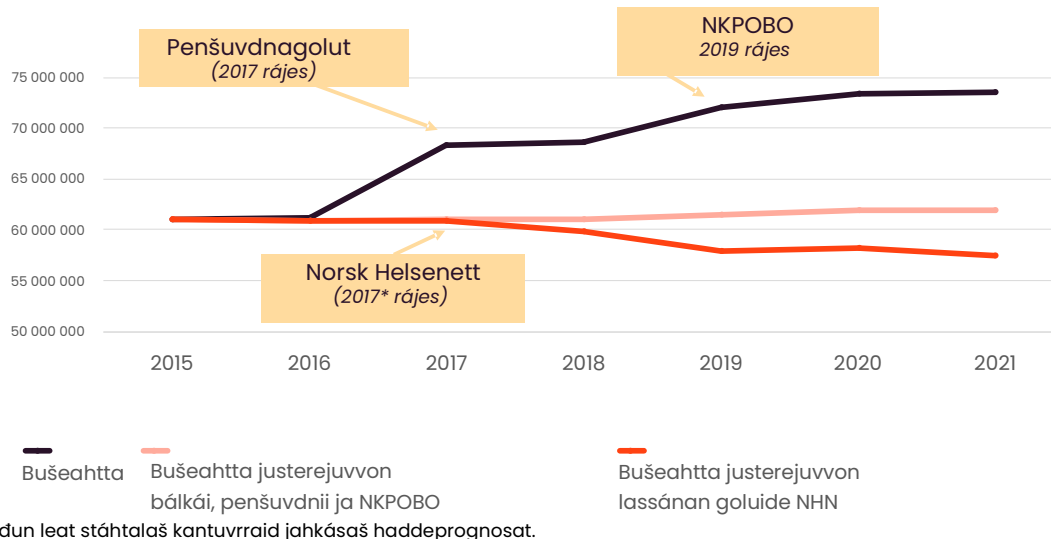

Muđui:

- Doaimmat mat leat biddjon nationála koordinerejeaddji áittardeaddji ovddasvástádussuorgin gáibidit bargiidressursaid geain lea erenoamášgelbbolašvuohta mii ii leat organisašuvnnas ovddežis.
- Lea lossat čadahit Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji bargogohččuma daid rievdadusaiguin mat leat dahkkon go nationála koordinerejeaddji áittardeaddji ásahuvvui seammás go jahkebarggut unniduvvojit ja bargohivvodat lassána.
- Mis lea máŋga jagi leamaš sávaldat oažžut sáme gielat ráđdeaddi organisašuvdnii vai olahat sáme gielat álbmoga. Min ekonomiija ii leat vel addán midjiide dán vejolašvuođa.
- Almmolaš bártne dearvvašvuođabálvalus biddjui midjiide ovddasvástádussuorgin 2020:s, iige čuvvon liige ruhtadeapmi.
- Mii fertet joatkit ovdánahttit iežamet digitála kanálaid ja reaidduid vai leat olámuttos ja doppe gos sii geat dárbbasit min vurdet min gávdnat.

Vaikke vel min doaimmat ja gáibádusat dasa maid mii galgat dahkat servodatdoaimmas lea lassánan, lea mis unnit ekonomalaš doaibmavejolašvuohta dahkat barggu. Dál leat mii dakkár dilis ahte šaddet unnánat virggit, mii fertet válljet eret máŋga doaimma mat gáibidit ahte mii mátkkoštát ja goluid, ja mis eai leat rudat čadahit ovdáneami maid háliidat.

POBO bušeahttaovdáneapmi

Skábmamánu 2021:s ledje mis guokte áittardeaddji bušeahttagulaskuddamis Stuorradikkis ákkastallan dihte eanet ruhtadeami ovddas. Dat ii váikkuhan 2022 bušehtti.

Gulahallan

Njukčamánu 2021:s oaččui Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji vuosttaš háve iežas neahttasiiddu sierra almmuhančovdosiin, pasientogbrukerombudet.no. Dat addá midjiide vejolašvuoda geavahit iežamet digitála kanálaid strategalaččat. Das lea stuorra potenciála.

Borgemánu 2021:s virgáduvvui ođđa virgi gulahallanrádđeaddin. Gulahallanrádđeaddi lea nationála koordinerejeaddji áittardeaddji bargoveagas ja sus lea earret eará ovddasvástádus ráhkadit gulahallanstrategiija.

Gulahallanrádđeaddis lea beaivválaš redaktevraovddasvástádus pasientogbrukerombudet.no:s ja min oktasaš nationála Facebook-siiddus.

Gulahallanrádđeaddis lea leamaš ovddasvástádus ásahit ođđa grafihkalaš profiilla Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddjái. Bargu álggahuvvui 2021 čavčča, mearriduvvui juovlamánu 2021:s, ja 2022 álggus lea mis ođđa oktasaš hápmi.

Nationála ovddasteaddji

Leat Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji nationála ovddasteaddji lea odđa doaibma mii gullá nationála koordinerejeaddji áittardeaddjái. Mo dát doaibma dahkkojuvvo, lea juoga mainna lea bargojuvvon stuorra osiid jagis.

Nationála koordinerejeaddji áittardeaddji mandáhta nationála ovddasteaddji sisdoalu, mearridii ovttaoaivilis jodiheddji joavku čakčamánu 2021:s.

Nationála koordinerejeaddji áittardeaddji galgá leat ovddasteaddjin go leat nationála áššit medias, ja mearrádusváldiid hárrái áššiin main lea nationála beroštupmi. Dát ii galgga váikkuhit áittardeaddjiid báikkálaš ovddasvástádusa ja báikkálaš válddi, nu ahte nationála ovddasteaddji ii galgga bargat dan mii lunddolaččat gullá báikkálaš áittardeaddji rollii ovddasteaddjin. Eanaš áššit mat ožžot fuomášumi našuvnnalaččat leat dávjá álgán oktan dahje máŋgan báikkálaš áššin. Goas ášši rievdá báikkálaš áššis nationála áššin sáhtá leat váttis diehtit, ja juohke ášši ferte árvvoštallot sierra. Mii fertet gávnahit mii doaibmá buoremussan vai mii sáhttit cealkit go dan galgat, vai pasieanttat ja geavaheaddjit vásihit ahte rievdá buoret guvlui.

Geavaheaddjiráđdi

Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji oaččui 2021:s vuosttaš sierra geavaheaddjiráđi. Geavaheaddjiráđdi galgá leat ráđdeaddin, ja das leat gávccii ovddasteaddji ja guokte várreovddasteaddji. Sii leat eret miehtá riikka ja leat gaskal 17 ja 74 jagi.

Dá lea Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji geavaheaddjiráđdi:

- Nasreen Begum
- Marie Dahlskjær
- Tore Haukvik
- Marianne Clementine Håheim
- Jonas Brodin Rist
- Marius Sjømæling
- Samina Tagge
- Astrid Weber
- Alva Aspmo (várrelahttu)
- Nina Bakkefjord (várrelahttu)

Geavaheaddjiráđdi vuosttaš čoahkkin čadahuvvui odđajagimánu 2022:s.

Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji gulahallanolbmot geavaheaddjiráđis leaba Marie Dahlskjær ja Jonas Bodin Rist. Olgguldas oktavuodaváldimiid gulahallanolmmoš nationála koordinerejeaddji áittardeaddjis, Jannicke Bruvik, jannicke.bruvik@pasientogbrukerombudet.no.

Makkár áššiiguin váldojuvvui minguin oktavuoha 2021:s?

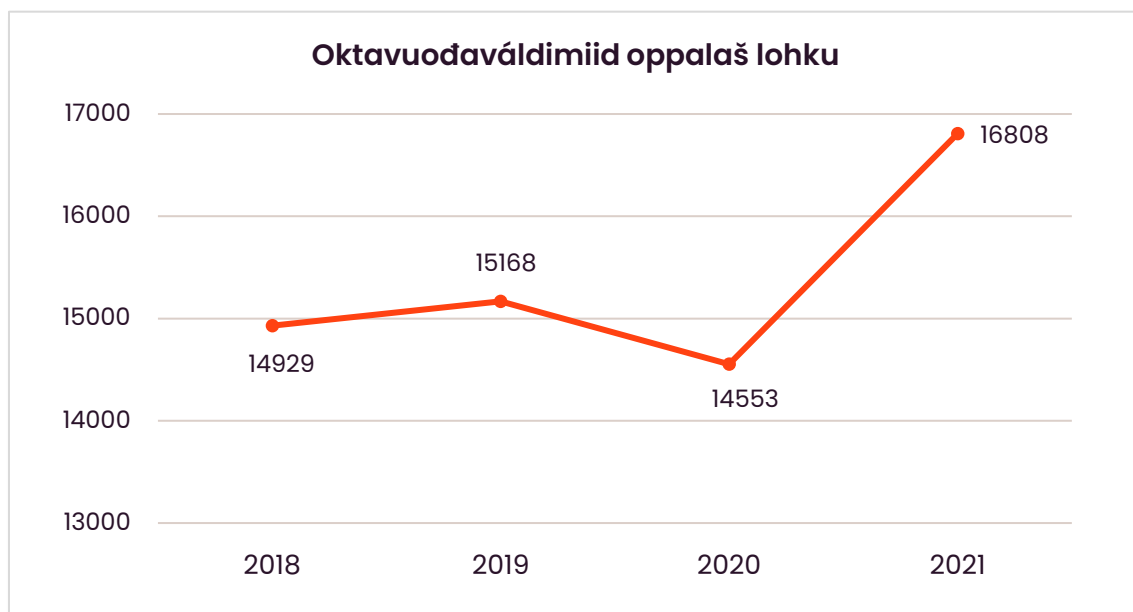
Statistihkka

2021:s ledje Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddjis 16808 oktavuodaváldima. Lea sakka stuorát lohku go ovdalis jagiid, eaige leat goassige ovdal leamaš ná ollu oktavuodaváldimat ovttá jagis. Geahča Diagrámma 1.

Mii registreret buot oktavuodaváldimiid midjiide golmma iešgudetge kategoriijii dan duohken man birra dat leat:

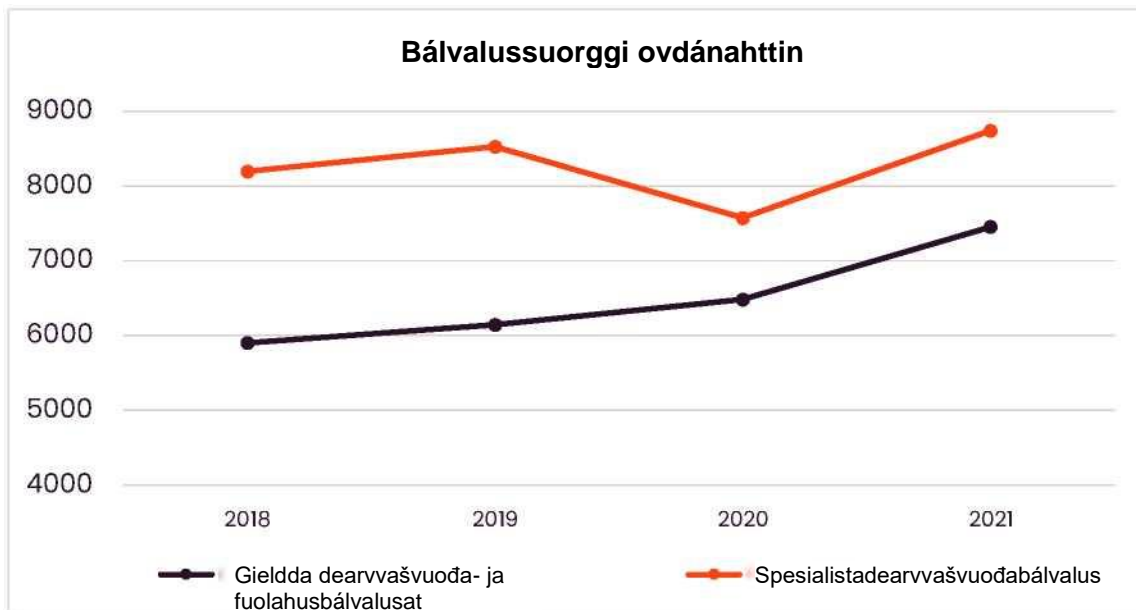
- 78% oktavuodaváldimiin leat moaitagat dihto báikái
- 16% oktavuodaváldimiin leat jearaldagat mat eai leat čujuhuvvon dihto báikái
- 6% oktavuodaváldimiin leat áššiid birra mat eai gula min bargosuorgái

Moaittaáššiin registreret mii maiddái makkár váttisvuodačuolmmat sus leat guhte váldá oktavuoda. Ovtta áššis sáhttet leat máŋga váttisvuodačuolmma. Iešgudetge olbmot/bálvalusat sáhttet čuovvulahttit iešgudetge váttisvuodačuolmmaid iešgudetge láhkai. Danne lea jahkediedáhusa statistihkka vuodus áššit main lea okta dahje máŋga váttisvuodačuolmma.

Diagrámma 1: Oktavuodaváldimiid oppalaš lohku. Ovdáneapmi jagiin 2018 – 2021.

2021:s ledje 57% oktavuodaváldimiin spesialistadearvvašvuodačálvalusaid birra (8738 váttisvuodačuolmma) ja 43% gielddalaš dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusaid birra (7454 váttisvuodačuolmma). Maŋimus jagiid ovdáneapmi čájeha ahte oktavuodaváldimat gielddalaš dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusaid birra lassánit jeavddalaččat. Oktavuodaváldimat spesialistadearvvašvuodačálvalusa birra leat jámmat, earret 2020:s go lohku njejai. Sivvan dasa lea jáhkkimis pandemiija ja mo dat váikkuhii spesialistadearvvašvuodačálvalusa doaimmaide. Geahča Diagrámma 2.

Diagrámma 2: Oktavuodáváldimiid oppalaš lohku juohke bálvalussuorggi mielde. Ovdáneapmi jagiin 2018 - 2021.

Spesialistadearvvašvuodabálvalus

2021:s ledje 8733 váttisvuodačuolmma juhkkovuvon 6940 áššái Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddjis mat ledje spesialistadearvvašvuodabálvalusa birra. Eanaš váttisvuodačuolmmat ledje psykalaš dearvvašvuodasuddjema birra (25%) ja kirurgiija (23%). Diagrámma dás vuolábealde čájeha gávccii suorggi maid hárrái dávjjimus váldojuvvui oktavuohka 2021:s, ja dáid ovdáneapmi maŋimuš njealji jagis. Treanda čájeha ahte áššit psykalaš dearvvašvuodasuddjema birra lassánit dásedit. Kirurgiija ges njedjá dásedit. Eará surggiin leat stádis logut jagis jahkái. Geahča Diagrámma 3.

Diagrámma 3: Oktavuodáváldimiid lohku spesialistadearvvašvuodabálvalusa birra juhkkovuvon váldoerenoamášsurggiid mielde. Ovdáneapmi dan gávccii suorggis maid birra lea eanemus váldon oktavuohka jagiin 2018 - 2021.

Sivat oktavuodáváldimiidda spesialistadearvvašvuoda birra leat máŋga ja máŋggabealat nu mo diagrámma dás vuolábealde čájeha. Diagrámma čájeha dan guoktenuppelohkái eanemus registrerejuvvon siva oktavuodáváldimiidda mat leat spesialistadearvvašvuodabálvalusaid birra. Váilevašvuolta dikšodoaibmabijuin lea dat maid eatnašat dadjet leat sivvan ahte váldet minguin oktavuoda. 21 % oktavuodáváldimiin spesialistadearvvašvuodabálvalusa birra leat dán birra. Dikšodoaibmabijut sáhttá čilget vásihuvvon pasieantavahágiin, boasttu divššuin, ii leat oľahan vurdojuvvon bohtosa ja sullasaččat. Muđui leat eanaš oktavuodáváldimat dan birra ahte biehttaluvvo oažžumis divššu, diagnosa bidjama, čuovvuleami, vuordináiggi, diehtujuohkima, medisinerema, láhttema, fuolahuslaš veahki, journála, olggos čáliheami ja mielváikkuheami birra. Geahča Diagrámma 4.

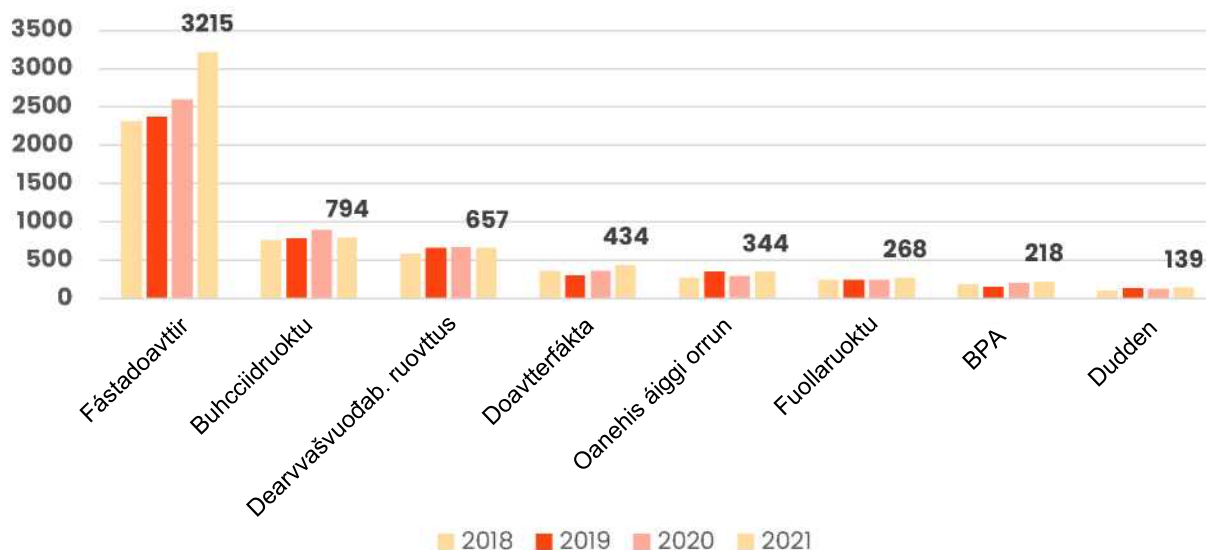

Diagrámma 4: Sivvat oktavuodáváldimiidda spesialistadearvvašvuodabálvalusa hárrái 2021:s.

Gielddalaš dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusat

2021:s ledje 7449 váttisvuodačuolmma juhkkujuvvon 5893 áššái Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddjis mat ledje gielddalaš dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusaid birra. Olles 43% dain oktavuodáváldimiin ledje fástadoavttirbálvalusa birra. Lea measta bealli sis geat válde minguin oktavuoda váttisvuodačuolmmaid birra buot riikka dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusain gielddain. Diagrámma dás vuolábealde čájeha gávccii bálvalusain maid hárrái dávjjimus váldojuvvui oktavuoda, ja ovdáneapmi dáid surggiin maŋimuš njeallje jagi. Ovdáneapmi čájeha ahte oktavuodáváldimat fástadoaktára birra lassánit dásedit. Mii guoská buhcciidruktui (11%), dearvvašvuodabálvalusaide ruovttuin (9%), doavtterfáktii (6%), oanehisáiggeorrumii institušuvnnas (5%), fuolahusásodat (4%), BPA-Geavaheaddjistivrejuvvon veahkkái (3%) ja duddemii (2%) eai leat stuorra erohusat jagis jahkái.

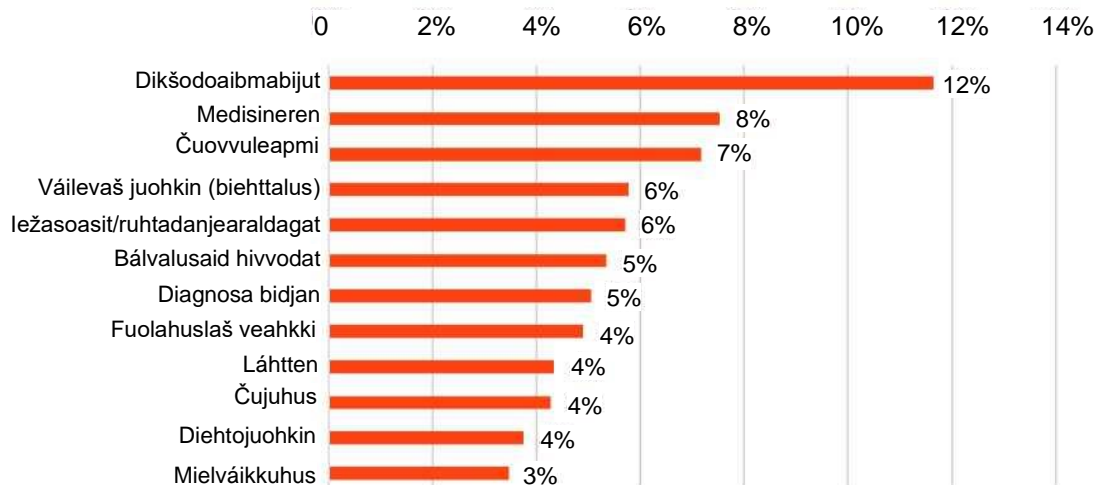
Gielddalaš dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusat 2018-2021

Diagrámma 5: Oktavuodaváldimiid lohku gielddalaš dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusaid birra 2021:s. Ovdáneapmi dan gávccii suorggis maid birra lea eanemus váldon oktavuohta jagiin 2018 - 2021.

Sivat maŋimuš jagiid okavuodaváldimiidda gielddalaš dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusaid birra leat maid ollu ja máŋggabealat. Diagrámma čájeha dan guoktenuppeloŋkái eanemus registrerejuvvon siva oktavuođaváldimiidda Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeddiin. Eanaš áššit leat dikšodoaibmabijuid birra (12%), ja dan maŋŋá lea medisineren, čuovvuleapmi, hilgun, iežasoasit, bálvalusaid hivvodat, diagnosa bidjan, fuolahuslaš veahkki, láhtten, čujuhusat, diehtjuohkin ja mielváikkuheapmi.

Sivat gielddalaš dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusat

Diagrámma 6: Oktavuodaváldimiid sivat gielddalaš dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusaid birra 2021:s.

Covid-19

Pandemiiija čuoza diimmá jahkái, ja olles 2021:s lei garra deatta dearvvašvuodabálvalusaide. Mii leat fuolas makkár váikkuhusat das leat leamaš ollu pasieanttaide ja geavaheddjiide. 690 oktavuodaváldima Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddjái ledje covid-19 birra 2021:s. Dat lea veahá unnánat go 2020 go ledje 964 oktavuodaváldima, dalle go pandemiiija čuohcagodii min riiki. Oktavuodaváldimat mat leat buohcciviesuid birra leat ovdamearkka dihte leamaš erenoamážit čadnon sidjiide geat galget riegádahttit ja beassá go sin guoibmi leat sinna riegádahttima oktavuodas, ahte čuohpadeamit leat maŋiduvvon ja pasieanttaid galledeapmi buohcciviesus. Min vuorjašupmi daid maŋiduvvon čuohpadeamiin leat ahte vuordinlisttut guhkkot ja dan liigenoadi maid dát dagaha ovttaskas pasientii.

Oktavuodaváldimat mat leat gielddaid birra, lea eanaš leamaš boahkuhemiid ja liigeváikkuhusaid birra, iskkuskapasiteahta, galledangáržžidemiid birra ásahusain ja oppalaččat njoammueastadeami birra. Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddjis leat leamaš muhtin oktavuodaváldimat vuorrasat olbmuid birra gain lea riekti buhtadussii go sidjiide lea njommon covid-19 buhcciidruovttus. Norgga pasieantavahátbuhtadus (NPE) addá dál buhtadusa maŋisbohttiide dákkár jápmima maŋŋá. Pandemiiija lea maid dagahan ahte máŋga bearraša gain lea stuorra fuolahusdárbu, masse osiid sin fálaldagas 2021:s.

Álbmotdearvvašvuodainstituhtta almmuhii raportta [Psyisk helse og livskvalitet under pandemien, Del 5](#), golgotmánus 2021:s. Das mii lohkat ahte olbmot gain leat psykalaš givssit leat vásihan ahte dearvvašvuodabálvalusat eai leat gokčan sin veahkkedárbbuid, eanetgo ovdal pandemiiija.

Mii maid oaidnit dan seamma. Oktavuodaváldimat psykalaš dearvvašvuodasuddjemis leat lassánan maŋimus guokte jagi, ja lea dál bajimusas min spesialistadearvvašvuodabálvalusa statistihkas. Stuorra oassi lea dan birra ahte lea váilevaš juohkin bálvalusain, mielváikkuheapmi ja medisineren.

Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji vásáhusat čájehit ahte lea ain dehálaš buriin gulahallamiin ja heivehuvvon diehtujuohkimiin daid rievdadusaid birra mat dáhpáhuvvet pandemiiija geažil mii ii leat vel nohkan. Go servodagas muđui lassána njoammu, de šaddá stuorát riska ahte bálvalusat fas jávket - ii njoammueastadannjuolggadusaid dihte dán háve gal, muhto go dearvvašvuodabargit ieža leat buohcamin. Mii leat fuolas go leat eanet pasieanttat geat vásihit ahte eai oačču veahki go váldet oktavuoda dearvvašvuodabálvalusain.

Fástadoavttertortnet

Fástadoavttertortnet lea maŋimus jagiid vásihan eanet deaddaga, ja Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji lea máŋgii lokten áššin ahte pasieanttat vásihit

stuorra hástalusaid ortnegiin. Fástadoavtterroassu lea dál realitehtan máŋgga gielddas, maiddái máŋgga riikka stuorámus gielddain.

Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji statistihkas lea 43% oktavuodaváldimiin gielddalaš dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusaid birra, áššit mat leat čadnon diliide fástadoaktára hárrái. Máŋga pasieantta mitalit ahte sis ii leat “fásta” fástadoavttir, muhto ahte sii fertejit gulahallat fástadoavttersadjásaččain guhte ii dovdda sin historjjá. Dát ii leat eisege buorre, erenoamážit ii pasieanttaide geain leat kronalaš ja bistevaš dávddat mat dárbbasit kontinuehta fástadoaktára čuovvuleamis. Mii leat kritihkalaččat dasa ahte dáid pasieanttaid pasieantasihkkarvuhta lea doarvái buorre.

Eará hástalusat maid mii oaidnit, leat pasieanttat geat fertejit vuordit hui guhká (máŋga vahkku) ovdal ožžot diimmu iežaset fástadoaktára lusa, vejolaččat sadjásaš doaktára lusa. Dát dáhpáhuvá dávjá danne go doavtterkantuvrras leat guorus virggit, ja ahte sáhtta leat váttis fidnet sadjásaččaid doaktáriidda. Boaittobeale guovlluin leat ollu gielddat main leat váttisvuodát rekrutteret fástadoaktáriid.

Gielddain gos buot fástadoavtterlisttut leat dievva, dadjet ollu pasieanttat ahte lea beanta veadjemeahttun lonuhit fástadoaktára. Pasieanttat máhcahit midjiide ahte sii leat vuordán máŋga jagi, vel máŋga jagiidge, eaige leat beassan lonuhit fástadoaktára. Dát lea erenoamáš heittot pasieanttaide geain lea dárbu ahte fástadoavttir čuovvola ja gulahallá singuin, muhto vásihit ahte dát ovttasbargu ii doaimma bures.

2021:s leat pasieanttat maiddái váldán oktavuoda minguin go leat “bákkus sirdojuvvon” iežaset fástadoaktára listtus. Dát sáhtta geavvat dakkár dilálašvuodain go doavttir ferte geahpedit pasieantalogu iežas listtus. Dalle válljejuvvojit pasieanttat sahtedohko ja sirdojuvvojit eará fástadoavtterlistui, iige leat pasieanttas vejolašvuhta váikkuhit dán mearrádussii. Pasieanttaide mitaluvvo dát easka maŋŋágo leat ožžon odđa fástadoaktára. Muhtimiidda šaddá dát boastut ja orru leamen vuoigatmeahttun.

Fástadoavtterortnegis lea hui dehálaš doaibma dearvvašvuodabálvalusas. Ráđđehus lea Dábálašdoavtterbálvalusa doaibmaplána 2020–2024 deattuhan máŋga doaibmabiju nannen dihte ortnega. Máŋgga gildii, fástadoavtterkantuvrii, fástadoaktárii ja erenoamážit pasieanttaide – lea hoahppu oažžut bohtosiid vai pasieanttat vásihit buori fástadoavtterortnega mii lea olámuttos. Mii leat fuolas ahte leago pasieantasihkkarvuhta fástadoavtterortnegis doarvái buorre riikka gielddain.

Gielddalaš bálvalusat mánáide geain lea dárbu ollu veahkkái

Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddjis leamaš oktavuoha bearrašiiguin geat muitalit ahte lea lossat ovttasbargat gielddain oažžun dihte daid bálvalusaid masa mánás ja bearrašis lea riekti. Losimus ii leat fuolahit máná, muhto dan maid sii vásihit leat gižžun gieldda vuostá.

Riikkarevišuvdna almmuhii 30.9.21 [rapportta dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusaid birra mánáide geain lea doaimmashehttejumit](#). Raporta gávnaha earret eará ahte bálvalusfálaldat lea dan duohken gos orrot, ja ahte bearrašat fertejit váldit menddo stuorra ovddasvástádusa ieža oažžun dihte veahki ja koordineret bálvalusaid.

Riikarevišuvnna konklusuvnnat heivejit bures Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji vásáhusaiguin. Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji lea veahkehan bearrašiid geat árvoštallet fárret, na go de fidnejit buoret fálaldaga eará gielddas. Mii diehtit bearrašiid birra geat leat fárren gielddaide gos lea buoret fálaldat. Mánáid dain áššiin ii báljo gávdnoge mielváikkuheapmi.

Mánás ja bearrašis lea riekti váikkuhit dasa mo fálaldat galgá hábmejuvvot. Mielváikkuheapmi galgá earret eará dagahit ahte fálaldat lea eanet deaivil mo dat hábmejuvvo ja čađahuvvo, ja dainna lágiin addit fálaldaga mii lea eanet heivehuvvon. Dasa lassin lea mielváikkuheamis ollu árvu iešalddis. Sii geat ohcet veahki sáhttet váikkuhit dehálaš osiid iežaset eallimis, oažžut veahki iežaset premissaid vuodul ja ahte sin iežaset válllejumit árvvus adnojuvvojit.

Mánát geain lea stuorra dárbu veahkkái dárbbasit veahki mánáid bálvalusaddis; gielddalaš dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusain (áššemeannudeaddji, doarjjaolmmoš, fysioterapevta, duddejeaddji, fástadoavttir, koordináhtor), spesialistadearvvašvuodabálvalusas (mánáid doavttir, ergoterapevta, sosionoma, čalbmedoavttir), skuvllas (oahpaheaddji, SAÁD-bargit, PPT-ráđdeaddi, logopeda), NAV:s (áššemeannudeaddji, veahkkereaidduid ráđdeaddi), ja muhtin oktavuoda in stáhtahálddašeaddji áššemeannudeaddjis. Dalle galget bearrašat oažžut veahki koordináhtoris heivehit bálvalusaid oktii, oažžut ovdáneami individuála plána barggus, ja nu dattet bearraša dáid doaimmain. Mii deaivvadat bearrašiiguin geat eai oačču veahki koordineret bálvalusaid, muhto fertejit ieža doaimmahit dáid bargguid.

Ovttá áššis mii lei
geavaheaddjistivrejuvvon
persovnnalaš assistenta (BPA)
birra celkkii Stáhtahálddašeaddji:
“Oppalaččat lea
Stáhtahálddašeaddjai váttis
gávdnat árvvoštallamiid mat leat
čadnon
geavaheaddjiváikkuheapmái ja
máná buoremussii.

Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji
vásiha ahte koordináhtorortnet ii doaimma
duohtavuodas. Mii oaidnit ahte
bearrašiidna juhkkovuvvo koordináhtor
muhto ahte bargu mii čuovvu dan doibmii
ii dahkkovuvvo. Dat šaddá bálvalussan
mas ii leat sisdoallu. Mii oaivildat ahte
koordináhtordoaibma ii dudde bearrašii nu
mo lei oaivvilduvvon.

Dearvašvuoda- ja fuolahusbálvalus
gielddas lea geatnegahtton nammadit
koordináhtora pasieanttaide ja

geavaheddjiide geain lea dárbu guhkesáiggi ja koordinerejuvvon bálvalusaide.
Láhkaaddi áigu maid ásahit rievtti koordináhtorii ja mánáidkoordináhtorii pasieanta-
ja geavaheaddjivuoigatvuodálaga kap. 2. Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji
lea eahpesihkar buoridašgo ođđa vuoigatvuohta dilálašvuoda. Mii sáhttit
sávvat. Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji oaivvilda – beroškeahhtá ođđa
vuoigatvuodamearrádusas – ahte ferte árvvoštallat koordináhtorortnega; mii ferte
dahkkot vai ortnet doaibmá nu mo lea jurddašuvvon?

Buhcciidruoktu

Stuorra oassi pasieanttain geat orrot buhcciidruovttuin Norggas, leat vuoras olbmot
geain leat máŋga dávdá oktanaga. Máŋgasis lea demeansadávda. Danne leat
eanaš oapmahaččat geat váldet oktavuoda Pasieanta- ja
geavaheaddjiáittardeddjiid mii guoská dán pasieantajovkui. Oapmahaččat leat dávjá
deháláš resursan buhcciidruovttu pasieanttaide, go sii celket pasieantta ovddas go sii
eai nagot ieža dan dahkat. Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji atná árvvus ahte
oapmahaččat váldet oktavuoda pasieanttaid ovddas. Dasa lassin hástala dat min
sihkarastit ahte oapmahaččat gaskkustit pasieanttaid iežaset sávaldaga.

Leat iešguđetlágan ja máŋggalágan sivat dasa ahte buhcciidruovttu pasieanttaid
oapmahaččat váldet oktavuoda minguin. Guhkes áššemeannudanáigi gielddas,
mo bálvalusfálaldat lea hábmejuvvon, váilevaš dieđut ja mielváikkuheapmi,
biehttalus oažžut bálvalusaide, bálvalusfálaldaga kvalitehta moaitta ja
bággogeavaheapmi, lea oassi das man birra lea váldon oktavuoda Pasieanta- ja
geavaheaddjiáittardeddjiin 2021:s. Nu mo 2020:s ge, lea maiddá 2021:s leamaš
oktavuodaváldimat doaibmabijuid birra buhcciidruovttuin go njoammu lea
leavvan, ovdamearkka dihte ahte galledeamit leat ráddjejuvvon. Mii oaivvildat
ahte gielddat sáhttet šaddat čeahpibun gulahallat buoret ja addit heivehuvvon

Bággogeavaheapmi buhcciidruovttus pasieantta vuostá geas lea demeansa ja ii leat miehtangelbbolašvuhta. Pasieanta lei máŋgii dollojuvvon gitta ja dolvojuvvon sierra latnjii suddjejuvvot, muhtin dilálašvuodain lohka uvssa duohká, maŋŋá go lei áitán ja čájehan suhtu buhcciidruovttu bargiid ja eará ássiid ektui. Dán áššis ii lean bággodoaibmabijuin láchavuoddu buhcciidruovttuláhkaásahusas, ja dát bággogeavaheapmi ii gula pasieanta- ja geavaheaddjivoigatvuodálaga kapihtal 4A vuollái.

dieduid oapmahaččaide go rievdadusat dáhpáhuvvet – nu mo galledangáržžidusat – buhcciidruovttuin.

Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji vásiha maid ahte leat stuorrá erohusat gielddaid gaskkas man ollu buhcciidruovttusajit sis leat. Erenoamáš guhkes vuordináigi oažžut buhcciidruovttusaji. Mii oaivvildat ahte gielddat gos váilot buhcciidruovttusajit fertejit gávdnat čovdosiid mat sihkarastet pasieanttaid ja geavaheddjiid dohkálaš dearvvašvuodaveahki masa sii lea dárbu ja riekti.

2021:s váldojuvvui oktavuoha Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddjiin nuorra rávisolbmuid birra geaidda lei fállujuvvon buhcciidruovttusadji, go ii gávdnon fáldat mii heivii. Ovdamearkka dihte veahkki ruoktut.

Dát váikkuha máŋgga láchkai heajut guvlui; vuorrasat geat dárbbasit buhcciidruovttu šaddet leat guhkkit vuordinlisttus, seammás go olbmot geat eai hálit orrut buhcciidruovttus bággejuvvojit šaddan buhcciidruovttupasieantan.

Oktavuodaváldimiid vuodul maid Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji lea ožžon buhcciidruovttuid birra 2021:s, ráhkadeimmet prošeavtta siskkáldasat organisašuvnnas gos bargat dan ovdii vai gávnahat eanet voigatvuoda birra oažžut buhcciidruovttusaji.

Veajuiduhttin dálkasiiguin (LAR)

Veajuiduhttin dálkasiiguin mearkkaša ahte pasieantta opioidaddikšuvdna dálkkoduvvo dálkasiiguin main lea opioidat (substitušuvdnadikšu). Dikšu galgá addit pasieanttaide buoret eallinkvalitehta, unnidit vahágiid opioidageavaheamis ja eastadit jápmima menddo stuorra mirkkodosa váldimis.

Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddjai bohte 265 oktavuodaváldima gárrenmirkkosorjavašvuoda ja eará sorjavašvuoda birra 2021:s. Dáin válde 99 oktavuoda LAR-divššu birra.

Oktasaš dáid áššiin lea ahte lea váilevaš mielváikkuheapmi, ovdamearkka dihte beassat válljet LAR-dálkasa dahje mielváikkuheapmi go galgá heaitit geavaheamis dálkasiid.

Mii vásihat ahte pasieanttat LAR:s geat leat bures veajuiduhtton dávjá fertejit váldit cissaiskosiid, vaikke vel pasieanta dearvvašvuoda dihte háliida ahte váldojuvvojit varraiskosat. Mii deaivvadat pasieanttaiguin geat háliidit LAR-dálkasa tableahttahámis, go golgi dálkasis leat liigeváikkuhusat. Muhto sii vásihit ahte sin jietna ii gullo, iige čilgejuvvo sidjiide manne dá lea sávaldat man ii sáhte vuhtii váldit.

Min vásáhusat dollet deaivása [ProLAR Nett geavaheaddjiiskkademiin](#), mii deattuha ahte lea unnán mielváikkuheapmi, ahte olbmot dovdet fámoheavvuoda LAR-vuogádaga hárrái, ja váttis prosedyraid. Seamma iskkadeapmi čájehii maid ahte leat stuorra geográfalaš erohusat mo pasieanttat vástidit go jerrojuvvojit man duhtavaččat sii leat fáraldagain. Mii oaidnit dan seamma iežaset oppalaš geahčastagaiguin.

Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji oaivvilda ahte ferte eanet guldalit pasieanttaid LAR:s ja sidjiide ferte addot duohta mielváikkuheapmi dan dikšui maid ožžot.

Almmolaš bátne dearvvašvuodabálvalus

102 oktavuodaváldima (119 váttisvuodačuolmma) Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddjái ledje almmolaš bátne dearvvašvuodabálvalusa birra 2021:s. Dáin lei measta 1/3 oassi áššin ahte ledje vásihan váilevašvuodaid dikšodoaibmabijus. Dikšodoaibmabijut sáhttet dán oktavuodas leat ahte čuoččuhuvvo ahte lea vahát, dahje vuordemeahtun heajos boadus. Dan rájes go almmolaš bátne dearvvašvuodabálvalus šattai oassin Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji ovddasvástádussuorgin 2020:s, leat unnán olbmot váldán oktavuoda bálvalusa birra. Minguin váldet seamma ollu olbmot oktavuoda priváhta bátne dearvvašvuodabálvalusaid birra.

Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji balaha ahte lea unnán máhttu álbmogis dan hárrái ahte geas lea vuoigatvuohta bátne dikšui maid almmolašvuohta máksá. Dasa lassin orru min mielas leamen nu ahte Tannlegeforeningen:a moaittaortnet dahje Norsk Kjeveortopedisk Forening moaittalávdegoddi ii leat doarvái oahpis.

Veajuiduhttin

Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddjái bohte 101 ášši habiliterema ja veajuiduhttima birra 2021:s. Váldosivat dasa ahte váldojuvvo oktavuodas veajuiduhttima birra lea váilevaš juohkima bálvalusain ja vuordináiggi birra. Leat erohusat das makkár veajuiduhtinfáraldagat gávdnojit iešguđetge báikkiin rikkas ja makkár gelbbolašvuohta daid iešguđetge gielddain lea.

Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji čálii 2021 čavčča vuollái dokumentii “Norge trenger en rehabiliteringsreform” ovttas eará iešguđetge bargi-, bargoaddi- ja pasieantaorganisašuvnnaiguin.

Pasieantta orrunbáiki lea mearrideaddjin dasa makkár veajuiduhtinfálaldag at leat olámuttos.

Mii oaivildat ahte čujuhuvvogo pasieanta veajuiduhttimii vai ii, orru muhttomín leamen soaitáhagas dahje pasieantta iežas máhttu duohken. Makkár veajuiduhtinfálaldaga pasieanta oažžu, lea sakka pasieantta orrunbáikki, ovddasvástideaddji dearvvašvuodabargi ja pasieantta iežas áŋgiruššama duohken.

Fokussuorgi 2021/2022: Nuorat 16–20 jagi

Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji válljii oktasaš fokussuorggi 2021 ovddas; nuorat gaskal 16 ja 20 jagi. Váldomihtun lea leamaš dahkat iežamet eanet dovddusin ulbmiljoavkkus, go leat hui unnán olbmot dán agis geat váldet minguin oktavuoda. Juohke báikkálaš kantuvrras lea ovddasvástádus bargat fokussurggiin iežaset geográfalaš guovllus. Dearvvašvuodabuohccidivššárat, joatkkaskuvllat ja iešguđetge nuoraidráđit leat dušše moadde ovdamearkka das geaiguin mii leat váldán oktavuoda oažžut veahki gaskustit dieđuid min birra. Mielbargit min organisašuvnnas leat searvan regionála konferánssaide gos nuorat gaskal 16 ja 20 jagi leat leamaš oasseváldin, ja juohkán heivehuvvon dieđuid

dan birra mo mii sáhttit veahkehit jus ovdamearkka dihte lea vásihan juoga heittot dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusas.

Fokussuorggi bargojoavku lea ráhkadan oppalašgeahčastaga das geainna sáhtta leat buorre váldit oktavuoda vai olaha ulbmiljoavkku, ja iešguđetge lágan málliid gos bivdit juoga čoahkkima dahje lobi juohkit dieđuid Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji birra. Mii leat maid ráhkadan sierra diehtujuohkinmateriálaid mat leat nuoraide heivehuvvon, ovttas ulbmiljoavkkuin.

Joavku ásahii árrat oktavuoda www.ung.no:in, ja mii leat dán jagi almmuhan dieđuid Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji birra dán neahttasiidui. 2021 čavčča álggahuvvui formála ovttasbargu Ung.no:in mas Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji lea šaddan oassin neahttasiiddu vástidanjoavkkus.

Dán áigodaga lea fágaidrasttildeaddji joavku mas leat 6 olbmo vástidan iešgudetge jearaldagaid mat leat boahtán neahttasiiddu bokte.

Mii leat mearridan ahte joatkit barggu seamma fokussurggiin 2022 lohppii.

Beslutningsforum

2021 leat leamaš oktavuodaváldimat Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddjái mii lea dagahan ahte mii leat buoret oahpásmuvvan Beslutningsforumain. Beslutningsforum ferte metoda-árvoštallat ja dohkkehit odđa dálkasiid ovdal buohcciviesut norggas sáhttet geavahišgoahtit daid.

Pasieanttat váldet minguin oktavuoda go leat headástuvvan go gávdnojit beaktillis dálkasat sin diagnosii, muhto Beslutningsforum hilgu dálkkodit daid dihto dálkasiiguin.

Beslutningsforum neahttasiiddu mielde lea vuolggasadjin ahte «Metodat mat árvoštallot, váldonjuolggadussan, eai galgga geavahuvvogoahtit buohcciviesuin Norggas.» Doppe boahtán maid ovdan ahte «Sáhttet leat dilálašvuodat go sáhttá leat heivvolaš spiehkastit dán njuolggadusas».

Lea dearvvašvuodadoaimmahat geas lea dikšuovddasvástádus pasientii mii prosedyra mielde galgá giedahallat spiehkastaga njuolggadusas, ja ovttaskas pasieanta galgá oažžut konkrehta ja individuála árvoštallama. Go individuála ohcamat árvoštallojuvvojit, eaktuduvvo márkanfievrridanlohpi Norggas heivvolaš indikašuvdnii, ásahuvvon dikšu galgá leat kontraindiserejuvvon, dahje geahččaluvvon ja ii tolererejuvvon liigeváikkuhusaid geažil. Dán vuodul galgá leat sivva jáhkkit ahte divššu beaktu lea mealgat stuorát go jovkui ollislaččat.

Dát spiehkastatnjuolggadus geavahuvvo hui unnán dahje ii obanassiige.

Vuogádat Odđa vugiiguin árvoštallui aiddobeliid, raporta geigejuvvui Dearvvašvuodaministarii 18.11.21. Raporttas konkluderejuvvo ahte lea dárbu eanet rabasvuhtii ja mielváikkuheapmái geavaheddjiin ja fágaolbmuin. Legeforeningen celkkii čielgasit ahte ferte sakka eanet guldalit maid spesialisttat oaivvildit. Čujuhuvvui dasa ahte lea váttisvuohka ahte dearvvašvuodabálvalusat eai fokusere doarvái bures dasa ahte aŋkke jo galgá juohke pasieanta árvoštallot individuálalaččat.

Almmolaš háhkamiin galgá proseassa leat nu čadačuovgi go vejolaš ja hattit leat almmolaččat. Njuolggadusat mat gusket dálkasiid oastimii leat earálárganat go das leat golut čiegusáššin. Ákkastallo dainna ahte dálkkasindustriijii addošii

vejolašvuolta addit eanet vuoládusa hattis go jus haddi livčče almmuhuvvon. Jus dát dagaha ahte doaibmá nu mo lea jurddašuvvon, lea juoga man sáhttá imaštallat. Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji oaivvilda ahte juoga proseassa mii dahkko čihkosis, lea váttis árvvoštallat.

Mánáid- ja nuoraidpsykiatriijalaš poliklinihkka (MNP/BUP)

1688 oktavuodaváldima Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddjái ledje psykalaš dearvvašvuodasuddjema birra 2021:s. Dáin ledje 309 oktavuodaváldima čadnon mánáid ja nuoraid psykalaš dearvvašvuodasuddjemii (MNP/BUP).

Mánát ja nuorat geain leat psykalaš givssit ja váttut fertejit oažžut rivttes veahki rivttes áigái. Mii diehtit ahte go eastada árra áŋgiruššamiin ja divššuin de eai masse nu ollu dearvvašvuoda ja eallinárvu buorrána. Dattege registrere Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji ahte ollu mánát ja nuorat geat čujuhuvvojit MNP:i/BUP:i, biehttaluvvojit oažžumis veahki.

Leat stuorrá erohusat regiovnnaid gaskkas man galles hilgojuvvojit spesialistadearvvašvuodabálvalusas. Gaskamearalaččat leat sullii 20% geat biehttaluvvojit. Lea alla lohku, go buohtastahttá ahte somatihkas biehttaluvvojit gaskal 5 ja 7%.

Mii oaidnit min áššiin ahte biehttaleapmi dávjá ákkastallojuvvo dainna ahte gielddat sáhttet addit dohkálaš dearvvašvuodaveahki. Seammás diehtit mii ahte leat stuorra erohusat das makkár bálvalusaid gielddat fáillet pasieantaide geain lea dárbu dikšui psykalaš dearvvašvuodasuddjemis.

Spesialistadearvvašvuodabálvalusas fertejit leat buot áššáigullelaš diedut máná/nuora birra vai sáhttet árvvoštallat vuoigatvuoda dearvvašvuodaveahkkái.

Min vásáhusat čájehit ahte biehttaleamit čilgejuvvojit čuovvovaš áššiiguin:

- Gielddalaš dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalus sáhttá dikšut máná, dieditkeahttá maid gielda sáhttá fállat.
- Leat álkes ja formála váilevašvuodat čujuhusain, ovdamearkka dihte ahte váilo miehtan máná ovdasteddjiin.
- Čujuhusain eai leat áššáigullelaš ja/dahje doarvái buorit diedut, eaige diedut ohcaluvvo čujuheaddjis ja/dahje máná ovdasteaddjis.

Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji imaštallá leago bargovuohki árvvoštallat čujuhusaid doarvái buorre oaidnit mánáid ja nuoraid geat dárbbášit dearvvašvuodaveahki.

BUP Øvre Romerike oaivvildii ahte čujuhusrutiinnat maid vuodul sii barge eai lean doarvái buorit. Das bodii prošeakta “All in- Forbedring av inntaksmodell” ja Helse Sør-Øst buoridanbálkkašupmi 2021 ovddas. “All in” ii leat šat prošeakta, muhto sajáiduhhton bargovuohki.

Mii oaivvildat ahte mánáid ja nuoraid čujuhusaid árvvoštallan ferte buoriduvvot, ja bálvalus ferte geahččat, ja oahppat sis geat lihkestuvvet.

Journálasnuoggan

Journálasnuoggan lea oahpes váttisvuodačuolbma Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddjái. Máŋgga oktavuodas váldo minguin oktavuoha, go pasieanttas gean journála muhtin lea snuoggan, lea makkár lágan gaskavuoha suinna guhte lea snuoggan.

Ahte olmmoš geas ii leat dikšoovddasvástáduš háhká alcces daid eanemus priváhta dieđuid du birra, lea eatnašiid mielas roava badjelgeahččan. Jus don dasa lassin dovddat dán olbmo, de dat vásihuvvo dávjá vel váddásat go jus snuoggi livčče vierroolmmoš.

Jus fuomášuvvo ahte leat snuoggan, sáhttet šaddat stuorra váikkuhusat. Go dovda váikkuhusaid de sáhtta pasieantta mielas leat váttis dieđihit geasa nu snuoggama birra, erenoamážit jus sis lea dahje lea leamaš posiitiiva dahje bearašlaš gaskavuoha.

Pasieanta fuomáša ahte bearašlahttu lea iskan pasieantta journála. Nissonolmmoš fuomáša ahte su ovddeš isida guoibmi lea geahččan su journála.

Rádjeraštildeaddji láhtten

2021 mielde oaččui Varhaug-ášši ollu fuomášumi medias, ja Dearvvašvuoda- ja Fuolahusdepartemeanta nammadii lánvegeotti 2021 geassemánu, mii galgai iskat illastemiid maid dearvvašvuodabargit leat dahkan pasieanttaid vuostá áigodagas 2010:s 2020:i. Lánvegeoddi lea jearahallan Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji ja mii lea máhčan sidjiide man galle ja makkárlágan áššiin mis lea leamaš dahkamuš dán áigodagas.

Márgga áššis dán logijagiáigodagas, oaidnit mii ahte dearvvašvuodabargit geat ožžot dieđuid pasieanttain ahte leat vásihan rádjeraštildeaddji láhttema dávjá leat eahpesihkkarat mo sii galget giedahallat dáid dieđuid.

Fástadoavttir ja pasieanta álgaleaba. Soai heaitaleaba, ja veahá áiggi maŋŋá moaitá pasieanta fástadoaktára. Fástadoaktára autorisašuvdna ráddjejuvvui muhtin áigodahkii.

Leat stuorra erohusat dáid áššiin, leat sihke seksuála illasteamiid ja eanet eahpečielga gaskavuodat oassebeliid gaskkas. Mis leat vásáhusat ahte leat irge-/moarselágan gaskavuodat, guoskkaheapmi ja/dahje kommentárat mat eai leat heivvolaččat dahje ahte šaddet persovnnalaš ustivuodat/gaskavuodat. Márgga áššis lea gollan guhkes áigi dáhpáhusa rájes dassáži go pasieanta muitalii geasa nu ášši birra, ja dan geažil sáhtta leat váttis čájehit duodaštusaid.

Mo vuoruhuvvojit pasieantajoavkkut iešgudetge láhkai iešgudetge surggiin dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusas?

Lea bohtán ođđa čuokkis [pasieanta- ja geavaheaddji vuogiatvuodalahkii](#) (§ 8-2.) čuovvut mielde mo iešgudetge pasieanta- ja geavaheaddji-joavkkut vuoruhuvvojit go bálvalusat juhkojuvvojit. Ovddasvástádus dasa ahte dat dahkko lea biddjon Nasionála koordinerejeaddji áittardeaddjai.

Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji geahčastat lea máilmmi guvlui. Mii oažžut dieđuid bálvalusaid birra sis geat váldet oktavuoda minguin, almmolaš raporttain, medias ja min fierpmádagain. Leat dávjimusat sii gudet eai leat duhtavaččat fáldagain ja bálvalusain geat váldet oktavuoda minguin, lea hárve ahte sii geat leat duhtavaččat váldet oktavuoda. Mis ii leat oppalašgeahčastat bálvalusaid doaimmain, vuoruhemiin mat dahkkojuvvojit, árvvoštallamiin mat váldojuvvojit, ja erohusain joavkkuid ja regiovnnaid gaskkas.

Go Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji lokte ášši mediai, de dat dávjá dagaha ahte mii oažžut eanet sullasaš áššiid. Go leat ollu áššit dihto suorggis de sáhtta mearkašit ahte mii leat fuomášan (odda) váttisvuodasuorggi, muhto sáhtta maid leat ahte mediafuomášupmi lea dagahan ahte eambbosat váldet oktavuoda. Ahte bohtet ollu áššit dihto suorggis midjiide, ii mital automáhtalaččat maidige man dábálaš váttisvuolta lea. Sáhttet leat eará áššit ja váttisvuodačuolmmat maid birra mii eat dieđe jus midjiide ii mitaluvvo váttisvuoda birra.

Váttisvuodačuolmmat smávva surggiin dahje unnán pasieanttaid gaskkas, sáhttet maiddái jávkat go lea nu ahte moadde ášši háddjejuvvojit máŋgga kantuvrii.

Diagnosa ja orrunbáiki váikkuha dasa oažžugo dearvvašvuodafálaldaga, váikkuha maid vuordináigái, kvalitehtti ja hivvodahkii dan fálaldagas mii lea olámuttos

Min áššemeannudanvuogádat gullevaš statistihkain ii mital ollásit duohtavuoda riikka dearvvašvuoda- ja fuolahusfálaldagaid kvalitehta birra. Muhto, dat čilge bures makkár áššiiguin olbmot váldet oktavuoda minguin. Dat addá midjiide áidnalunddot máhttu ja ipmárdusa pasieanta- ja geavaheaddjivásáhusaid stuorra hivvodagas. Seammás oaidnit mii ahte otná áššemeannudanvuogádagain leat suorggit mat eai oačču doarvái buori fuomášumi mis.

2021:s lea Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji fuomášan erenoamážit ahte leat stuorra erohusat gielddaid, regiovnnaid ja diagnosajoavkkuid gaskkas mii guoská dáidda surggiide:

- Gielddalaš bálvalusat mánáide gain lea dárbu ollu veahkkái. Dás leat nu stuorra erohusat gielddaid gaskkas ahte bearrašat leat fárren eará gildii oažžun dihte buoret fálaldaga iežaset mánáide.
- Buhcciidruoktu. Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji vásiha ahte leat stuorrá erohusat gielddaid gaskkas man ollu buhcciidruovttusajit sis leat, ja vuordináiggiid gaskkas sidjiide geat dárbbasit buhcciidruovttosaji dahje fuolahusásodaga.
- Veajuiduhttin dálkasiiguin (LAR). Leat čielga geográfalaš erohusat das man duhtavaččat geavaheaddjit leat dainna fálaldagain maid ožžot.
- Leat stuorrá erohusat regiovnnaid gaskkas man galles hilgojuvvojit specialistadearvvašvuodabálvalusas Mánáid- ja nuoraidpsykiatriijas.
- Gaskamearalaččat hilgojuvvojit 20% sis guđet čujuhuvvojit Mánáid- ja nuoraidpsykiatriiji, seammás go dat somatihkas lea gaskal 5 ja 7%.
- Oažžugo pasieanta veajuiduhttin fálaldaga ja makkár kvalitehtta dan fálaldagas lea, lea pasieantta orrunbáikki duohken ja dan duohken gos pasieanta lea ožžon divššu ovdal veajuiduhttima.

Aktivitehtat ja organisatuvrralaš bargu 2021:s

Kvalitehtabargu organisašuvnnas

Viiddis ovttasbargu kantuvrraid rastá lea leamaš dábálaš 2021:s, ja organisašuvdna lea bures boahtán johtui plánejuvvon kvaliteahttabargguiguin. Leat ásašuvvon bargojoavkkut iešgudetge surggiid siskkobealde, lea nationála koordinerejeaddji áittardeaddji mii daid jodiha.

Bargojoavkkuin leat mielbargit miehtá riikka, ja leat válljejuvvon ovttas báikkálaš jodiheaddjiiguin.

Fokussuorggi bargojoavku

Fokussuorggi doaibma lea čilgejuvvon ovdalis jahkediedáhusas. Čuovvovaš kantuvrrain leat mielbargit dán joavkkus: Viken (kantuvra Mossas), Oslo, Romsa ja Finnmárku (kantuvra Romssas), Nordlándá, Trøndelaga, Agder ja Rogaland.

Strategiija bargojoavku

Strategiija bargojoavku ráhkadii evttohusa 2022–2023 strategiiji.

Jearahallaniskadeapmi buot mielbargiid gaskkas geavahuvvui reaidun fáttmástit olles organisašuvnna go strategalaš hálti galggai válljejuvvot. Odda strategiija mearriduvvui 20.12.2021. Čuovvovaš kantuvrrain leat mielbargit dán joavkkus: Oslo, Romsa ja Finnmárku (kantuvra Romssas), Agder, Møre ja Romsdal, Nordlándá ja Innlandet.

Oktasaš rutiinnaid ja bargovugiid bargojoavku

Joavku ráhkada evttohusa oktasaš áššemeannudannjuolggadusaide, vuoruhemiide ja kodadoibmii, ja oktasaš bálvaluskatalogii Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddjái. Sáddejuvvui jearahallaniskadeapmi buot bargiide oažžun dihte nu buori vuoddu go vejolaš ráhkadit odda oktasaš vuoruhanbagadusa. Máŋga odda fágalaš njuolggadusa galget mearriduvvot 2022:s. Čuovvovaš kantuvrrain leat mielbargit dán joavkkus: Romsa ja Finnmárku (kantuvra Romssas), Viken (kantuvra Tønsbergas), Innlandet, Oslo ja Vestland (kantuvra Bergenis).

Geavaheaddjiráđi bargojoavku

Geavaheaddjiráđi bargojoavku čađahii iežas doaimma 2021 čavčča go Pasieanta- ja geavaheaddjiráđi geavaheaddjiráđdi ásašuvvui. Čuovvovaš kantuvrrain leat mielbargit dán joavkkus: Oslo, Viken (kantuvra Drammenis), Romsa ja Finnmárku (kantuvra Hámmarfeasttas), Vestfold ja Telemárku (kantuvra Skienis), ja Vestland (kantuvra Bergenis).

Fágalaš jodiheaddjiforuma bargojoavku

Bargojoavkkus leat báikkálaš kantuvrraid jodiheaddjit. Joavku lea ráhkadan

jahkejuvlla, plánen áittardeaddjifágalaš fáttáid fágalaš jodiheaddjiforumii ja jodiheaddjiidčoahkkanemiide. Čuovvovaš kantuvrrain leat mielbargit dán joavkkus: Oslo, Trøndelaga, Rogaland, Agder, Viken (kantuvra Mossas), Romsa ja Finnmárku (kantuvra Hámmarfeasttas), ja Vestfold ja Telemárku (kantuvra Tønsbergas).

Gealbostrategiija bargojoavku

Gealbostrategiija bargojoavku ii leat vel álggahan doaimmastis. Joavku lea ásahuvvon ja álggaha barggus guovvamánus 2022:s. Joavku galgá ráhkadit evttohusa oktasaš gealbostrategiijii Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddjai. Oktasaš gealbostrategiija galgá mearriduvvot 2022:s. Čuovvovaš kantuvrrain leat ovddasteaddjit dán joavkkus: Romsa ja Finnmárku (kantuvra Hámmarfeasttas), Trøndelaga, Viken (kantuvra Mossas) ja Oslo. Siskkáldasoahpahusa joavku lea vuollejoavku mas 2021 čavčča rájes lea leamaš ovddasvástádus plánet ja heivehit siskkáldas oahpahusa buot mielbargiide organisašuvnnas. Čuovvovaš kantuvrrain leat ovddasteaddjit dán joavkkus: Romsa ja Finnmárku (kantuvrrat Romssas ja Hámmarfeasttas), Trøndelaga, Agder.

Siskkáldas revišuvdna

Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddjis lei 2021:s siskkáldas revišuvdna surggiin stivren, siskkáldas dárkkisteapmi, persovdnasuodjalus ja diehtosihkkarvuohta. Raporta lea addán midjiide anolaš dieđuid mat geavahuvvojit viidásat min kvaliteahttabarggus.

Siskkáldas oahpahus

Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddjis lea stuorra osiin 2021:s leamaš siskkáldas oahpahus buot mielbargiide juohke 14 beaivvi video bokte. Leat leamaš iešgudetge fáttát, ja sihke olgguldas ja siskkáldas resurssat leat geavahuvvon logaldallin.

Jodiheaddjiovdánahttin

Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji jodiheaddji joavkkus lea dál vuosttaš háve jodiheaddjiovdánahttinprográmma, ovttas Dearvvašvuodadirektoráhtta HR-ossodagain 2021 čavčča. Prográmma galgá bistit 2022 lohppii.

Eará rasttildeaddji ovttasbargu

Regionála čoahkkimat

Máŋga kantuvrra leat dán jagis searvan regionála čoahkkimiin gos fága, organiseren ja fágalaš ovttasbargu leamaš fáddán.

- Regionála čoahkkin Romssas buot kantuvrraiguin Nordlánddas, Romssas ja Finnmárkkus (Hámmarfeasta ja Bådåddjo)
- Regionála čoahkkin Troandimis kantuvrraiguin Trøndelagas, Møre ja Romsdalas, Vestlandas (Førde ja Bergen) ja Rogalánda

- Regionála čoahkkin Sandefjordas kantuvrraiguin Agderis, Vestfoldas ja Telemárkkus (Tønsberg ja Skien)
- Regionála čoahkkin kantuvrraiguin Innlandetis, ja Vikenis (Moss ja Drammen) heaittihuvvui go covid-19-njoammu lassánii servodagas go čoahkkin galggai čaduhuvvot.

Telefoniiija

Kantuvrrat Rogalandas, Vestlandas (Bergenis ja Førdes), Møre ja Romsdalas ja Trøndelagas (“Regiovdna Gaska-Oarji”) lea álggahan ovttasbarggu veahkehan dihte nubbi nuppi telefovdnaoktavuodáváldimiid duostut. Sii laktásit nubbi nuppi telefovnaide, sin iežaset kantuvra vuoruhuvvo vuosttamuzžan ja de dasto leat eará kantuvrrat sin regiovnas.

Lea mearriduvvon ahte mii ráhkadat proševtta mii ovdal 2022 geasi galgá buktit evttohusa mas leat oktasaš njuolggadusat mo ovttasbargat duostut dieđuid, buot kantuvrraide. Dán mii dahkat unnidan dihte hearkivuoda go leat jávkamat smávva báikkálaš kantuvrrain, dasa lassin lea nu ahte go lea erohus man ollu áššit bohtet de lea stuorát riska ahte pasieanttaide ja geavaheddjiide lea erohus bálvalusfálaldagas.

Vástidanjoavku Ung.no

Joavku mas leat njeallje mielbargi njealji iešgudetge kantuvrrain, ja okta jodiheaddji, šaddá 2021 čavčča oassin Ung.no vástidanjoavkkus. Dássázii lea Pasieanta- ja geavaheaddjijoavku ožžon sullii 20 jearaldaga, buot leat vástiduvvon ja leat olámuttos neahttasiiddus. Intraniehtii almmuhuvvo jeavddalaččat raporta mas leat jearaldagaid logut ja fáttát, go lea dehálaš ahte dieđut leat olámuttos olles organisašuvdnii. Čuovvovaš kantuvrrain leat ovddasteaddjit dán joavkkus: Innlandet, Nordlándá, Romsa ja Finn Márku (kantuvra Romssas), Agder, Rogaland ja Vestlandet (kantuvra Bergenis).

Prošeahta buhcciidruovttusajit

Joavku mas leat njeallje olbmo iešgudetge kantuvrrain ásahuvvui 2021 skábmamánu geahččan dihte makkár vásáhusat mis leat čadnon fálaldagaide vuorrasepmosiidda ja sidjiide geat leat eanemus buozas alimus ja nubbin alimus fuolahusdásis vuorasiidfuolahusas. Joavku galgá gárvet iežas barggu 2022 giđa. Čuovvovaš kantuvrrain leat ovddasteaddjit dán joavkkus: Møre ja Romsdala, Romsa ja Finn Márku (kantuvra Hámmarfeasttas), Innlandet ja Vestfold ja Telemárku (kantuvra Tønsbergas).

Juristajoavku

Mielbargit geain lea juristaoahppu regiovnas Gaska-Oarji leat álggahan ovttasbarggu, sis leat digitála čoahkkimat mánnosaččat. Dáppe sii digaštallet juridihkalaš áššiid ja váttisvuodačuolmmaid maiguin kantuvrrat barget.

Regiovdnačoahkkimat

Searvan regiovdnačoahkkanemiin buot bargiiguin, dasa lassin leat muhtin dain iešgudetge regiovnain jeavddálaš jodiheaddjičoahkkimat.

Arendalsuka

Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji searvvai dán jagi Arendalsukas diehtujuohkinbevddiin, ja lágidemiin sáhkavuoruiguin ja digaštallamiin. Lágideami váldofáddán ledje nuorat ja sin dárbbut go deaivvadit dearvvašvuodabálvalusain.

Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji ovddas

Hanne Damsgaard

Runar Finvåg

Linda Charlotte Grunnreis

Ingrid Aanderud Sælen

Jannicke Bruvik